

A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

I. A doktori disszertáció átdolgozása, bővítése (könyvkiadás)

Alexandrosról az idők folyamán számos tudományos munka született. Ezek a kutatások a forráskorpusz adataiból kiindulva elsősorban a következő kérdésekre keresték a választ:

- Hogyan lehet az ellentmondó beszámolók adatait összeegyeztetni?
- Milyen Alexandros korabeli forrásra vezethetők vissza a fennmaradt beszámolók?
- Melyik lehet az a forrás, amelyik megbízhatóbb a többinél?
- Hogyan lehet, egyáltalán lehet-e Alexandros útját pontosan rekonstruálni?
- Az anekdotákat, legendás történeteket kedvelő történeti források leírásaiból kihámozható-e bármilyen történeti adat Alexandros alakjára vonatkozóan?

Számos kérdést vizsgáltak tehát, mégis a kutatók figyelmét mindezidáig elkerülte az, hogyan mutatták be az egyes történetírók a makedón uralkodó barbár, perzsa asszonyokkal való találkozását, s e találkozások részleteit. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy egyáltalán nem léteztek nőkkel, pontosabban makedón vagy perzsa nőkkel foglalkozó kutatások. Vizsgálták már az Achaimenida és a makedón királyi nők társadalomban betöltött szerepét, a poligámia gyakorlatát és következményeit, II. Philippos, majd Alexandros házassági politikájának sajátosságait, Alexandros idegen származású feleségeinek és utódainak makedón udvarban betöltött szerepét. A makedón uralkodó legendás alakokkal való találkozásai, így például az amazon királynővel, Thalestrisszal való együttléte ugyancsak érdeklődésre tartott számot, hiszen a kutatás választ próbált adni arra a kérdésre, hogyan és miért kerülhetett egy mitológiai alak, ráadásul éppen az amazonok királynője az Alexandros hadjáratát elbeszélő munkákba.

Ezek a nők helyzetét, életét témául választó vizsgálatok azonban elsősorban történelmi, szociológiai szempontból közelítettek a témához. Legelőször a források adatai alapján kísérelték meg e nők lehetséges életrajzát rekonstruálni. Ezt követően – többek között – olyan kérdésekre próbáltak választ adni, hogy milyen szerepet tölthettek be ezek a nők az udvarban, milyen jogkörrel rendelkezettek, ki válhatott az uralkodó feleségévé, létezhetett-e bármilyen házassági és örökösödési jog, illetve, hogy mi vezethetett egy-egy nő felemelkedéséhez, mellőzéséhez és végül bukásához. A forrásanyagból kigyűjthető adatokat tehát egyben, nem pedig szerzőkre bontottan kezelték, s még kevésbé vizsgálták azt, hogy egy-egy szerző hogyan is ábrázolta ezeket a nőket, műve melyik részére helyezte Alexandrosszal való találkozásukat, milyen szerkesztési elvek mentén dolgozta ki e jeleneteket, illetve, hogy milyen üzenetet közvetített e találkozásokon keresztül a nőkről, s milyen magáról Alexandrosról.

Az Alexandros tetteit „regényesebb” formában bemutató római szerző, Curtius Rufus munkájában, a *Historiae Alexandri Magni Macedonis* cselekményében sokkal több epizódban szerepeltette a barbár, perzsa nőalakokat, mint a többi, Alexandros történetét, életét elbeszélő történetíró. Munkájában ezek a makedón uralkodóval találkozó, rövidebb vagy hosszabb időre az udvarában tartózkodó perzsa, barbár nőalakok általában a tradíciónak megfelelően néma szereplőkként vannak jelen, akik nem, vagy csak ritkán szólnak, viszont akikről annál többször beszélnek. Munkájában arra is van példa, hogy egy nő meglehetősen aktív, az események menetét jelentősen befolyásoló szerepkörben jelenjen meg.

A posztdoktori ösztöndíj időtartama alatt véglegesített kézirat¹ éppen ezért tekintette azt céljának, hogy Curtius Rufus nőekkel kapcsolatos beszámolóit a többi „mainstream” *Alexandros-történetíró*, így Diodóros, Plutarchos, Arrhianos, Iustinus és a *Metzi Epitomé* leírásával hasonlítsa össze. Ez az összevetés lehetővé tette az eltérések, illetve az egyezések és hasonlóságok kimutatását is. A megfelelések és különbségek felismerését követően – az eddigi Alexandros-kutatás módszerét és gyakorlatát alkalmazva – kimutathatóvá váltak a történetek háttérében sejthető Alexandros korabeli vagy közvetlenül az Alexandros halálát követően író szerzők (*első generációs történetírók*) munkájából származó adatok, elemek. Talán ebből is látszik, hogy a vizsgálat épített az eddigi *Quellenforschung* eredményeire, kritikusan viszonyult azonban ezekhez: ahol szükséges, elfogadta, sok esetben azonban elvetette és módosította azokat.

Mivel e kutatás a barbár nőket ábrázoló jeleneteket kívánta tüzetesebben, lehetőleg minél több szempontból megvizsgálni, így fontosnak tartottam hangsúlyozni egy-egy jelenet elemzése során a barbárokkal kapcsolatos sztereotípiák akár pozitív, akár negatív elemeinek megjelenését. A találkozások során ugyanis a makedón uralkodó, pontosabban az általa képviselt makedón, görög világrend rendre egy számára teljesen különböző, idegen kultúra érték- és eszmerendszerével találta magát szembe. Épp ezért volt érdekes annak a kérdésnek a tisztázása, hogy hogyan ábrázolták az *Alexandros-történetírók* ezeket az idegen származású nőket, milyen külső és belső tulajdonságokkal, erényekkel vagy hibákkal ruházták fel őket.

A fejezetek során kiemelt szerep jutott Curtius Rufus munkájának, hiszen az *Alexandros-történetírók* közül ő nyújtotta a legrészletesebb leírást e barbár, perzsa nőkről: III. Dareios anyjáról, Sisygambisról; feleségéről, Stateiráról; gyermekeiről, ifjabb Stateiráról és Drypétisről; Artabazos lányáról, Barsinéről; Hystaspés feleségéről; az amazonok királynőjéről, Thaléstrisről; Sisimithrés asszonyáról; Spitamenés feleségéről; Oxyartés lányáról, Rhóxanéről és végül Massaga királynőjéről, Cleophisről.

Munkahipotézisként abból indultam ki, hogy Curtius Rufus – a többi szerzővel összevetve – jelentős változtatásokat és módosításokat hajtott végre a források anyagán.

Természetesen ennek a kísérletnek is megvannak a határai. Nem lehetünk ugyanis teljesen biztosak abban, hogy mi volt egész pontosan a forrásokból származó anyag, s mi az, ami biztosan szerzőnk saját átdolgozásának eredménye. E bizonytalanságok ellenére a vizsgálat során arra tettem kísérletet, hogy Curtius Rufus lehetséges módosításait listázzam, s választ adjak arra a kérdésre, mi lehetett e római szerző célja egy-egy részlet betoldásával, kihagyásával, vagy a történet elemeinek átstrukturálásával. Vajon morális célokat tartott szembe előtt, vagy a retorika hatott rá, esetleg szerkesztési elveinek köszönhetőek-e a változtatások, vagy talán a korábbi irodalmi, mitológiai hagyomány, esetleg korának eseményei befolyásolták módosításait?

A nőalakokkal kapcsolatos történeteket vizsgáló fejezetek eredményei hozzájárultak Curtius Rufus sajátos írói megoldásainak, szerkesztési elveinek alaposabb megértéséhez, a munkájában szereplő Alexandros-kép további árnyalásához, valamint a szerző által alkalmazott barbár-fogalom pontosabb meghatározásához. Mindezekon felül kísérletet tettem a nőekkel kapcsolatos elbeszélések háttérében álló történeti események meghatározására és az epizódokból kiolvasható valós társadalmi szokások felismerésére. Ezenfelül a jelenet szereplőinek azonosításával, genealógiai viszonyaik meghatározásával is kísérleteztem abban a reményben,

¹ MUNDING MÁRTA: *Alexandros és az előkelő barbár nők Curtius Rufus regényes történeti munkájában*. Budapest, Typotex Kiadó. Megjelenés várható ideje: 2023. A kézirat 2021. október 30-án került lezárásra. (Kiadói igazolás csatolva).

hogy ezek a digressziók hozzásegítenek a vizsgált nőalakok helyzetének, kapcsolati viszonyainak, s elbeszélésben betöltött szerepének alaposabb megértéséhez.

Miért fontos az Alexandrost és az Alexandros előkelő perzsa nőekkel való találkozásait témául választó vizsgálat?

A) érdeklődés az Alexandros téma iránt, nemzetközi eredmények

Alexandros élete és hadjárata érdeklődésre tart számot Magyarországon, elég csupán a külföldi szakirodalom és népszerűsítő munkák fordításait (Bosworth és Cartledge), Kertész István köteteit, Renault regényeit, Manfredi regényciklusát, vagy éppen Oliver Stone filmjét említenem. Ezt igazolja, hogy Diodóros 17. könyvének fordítása és kommentárja a múlt évben, Kertész István legújabb kötete (*Nagy Sándor, a hódító*) pedig az idei évben jelent meg. Ne felejtjük el azt se, hogy az Alexandros-kutatásnak van hagyománya (és nemzetközi eredménye is) Magyarországon. Ennek igazolására elég csupán Antonio Ignacio Molina Marín *Alejandro Magno (1916-2015)* tudományösszegző munkáját végiglapoznunk, melyben Borzsák István 4; Kertész István 3; Tóth Iván 2; Munding Márta pedig 2 alkalommal került említésre.

B) téves információk korrigálása

Számos munka elérhető Alexandrosról magyar nyelven, mégis e munkákban az uralkodóval kapcsolatba kerülő nők ritkán kerülnek említésre, márpedig Alexandros halálát követően a szóba jövő, uralkodásra alkalmas utód hiányában e nők (Olympias, Adea Eurydiké, Rhóxané és gyermeke, Barsiné és gyermeke) szerepe jelentősen felértékelődött. Próbálkozásaik rendre elbuktak (erős hadsereggel rendelkező, s a győzelmet garantáló férfi támogató hiányában) ennek ellenére, mégis helyet kell kapniuk a történelemkönyvekben, hiszen tetteik áttekintése nélkül lehetetlen értelmezni a diadochosok korát, s a hellénisztikus utóállamok történetét is. Ezzel függ össze, hogy sokan (még a hazai és nemzetközi szakirodalmi munkákban is) továbbra is azt gondolják, hogy Alexandrosnak csupán egyetlen felesége (Rhóxané), s egyetlen gyermeke volt (a későbbi IV. Alexandros). A vizsgálat – többek között – épp az ilyen tévedéseket igazította ki.

II. A posztdoktori ösztöndíj időtartama alatt folytatott kutatások eredménye

1. A NŐK HELYZETE A MAKEDÓN TÁRSADALOMBAN: ALEXANDROS HÁZASSÁGI POLITIKÁJA AZ IRODALMI FORRÁSOK TÜKRÉBEN

először előadás (Női identitás, női életutak az antikvitásban [Szeged] 2018. október 30), majd tanulmány²

A makedón Argeada dinasztia királyi nőinek (az uralkodó anyja, feleségei, lánytestvérei és lánygyermekai) életét egy hierarchikus, a poligámia intézményét gyakorló társadalomban kell elképzelnünk. A makedón királyi nők vélhetően szabadabbak és olykor politikailag aktívabbak lehettek az athéni nőknél, de soha nem lehettek egyenrangúak a férfiakkal. A királyi nők a dinasztia fontos és megbecsült tagjai voltak, akik garantálták a dinasztia stabilitását, megmutatták a monarchia hatalmát, s legitimálhatták egy nem Argeada férfi trónigényét.

II. Philippos extrém számú feleséget választott magának. Házasságait diplomáciai, katonai és politikai érdek motiválta. III. Alexandros követte a korábbi Argeada házassági politikát, gyakorolta tehát a poligámia intézményét. Mind a három felesége (Rhóxané, Stateira és Parysatis) makedón szempontból idegen: baktriai, illetve perzsa származásúak. III. Alexandros két ponton jelentősen eltért a korábbi gyakorlattól.

1.) Meglehetősen későn, csupán Kr. e. 327-ben (29 éves kora körül) választotta első feleségét, Rhóxanét. 2.) A súsai menyegző alkalmával egy időpontban egyszerre két nőt – III. Dareios lányát, Stateirát és III. Artaxerxés Óchos lányát, Parysatis) vett feleségül.

Ebben a munkában azt mutattam be, hogyan ábrázolják a görög és római szerzők a politikailag aktív makedón nőket; miért halogatta Alexandros a házasságot; mi alapján választotta ki feleségeit; s miért csak ázsiai nőket választott.

2. ALEXANDROS MINT ÚJ ACHILLEUS: ALEXANDROS ÉS RHÓXANÉ HÁZASSÁGA CURTIUS RUFUS ÁBRÁZOLÁSÁBAN

először előadás (XIII. Magyar Ókortudományi Konferencia [Szeged] 2018. május 24–26.), majd könyvfejezet

Alexandros Kr. e. 327-ben feleségül vette a baktriai Oxyartés leányát, Rhóxanét. Strabón, Curtius Rufus, Arrhianos, Plutarchos, továbbá egy meglehetősen késői forrás, a *Metzi Epitomé* szerzője is beszámolt Alexandros és a fogolynő, Rhóxané házasságáról.

Már az antikvitástól kezdődően találgatásokra adott okot Alexandros döntése; választását a szerelem mellett elsősorban politikai indokokkal magyarázták, s a kutatás Alexandros tettében II. Philippos házassági politikájának gyakorlatát vélte felfedezni (diplomáciai házasság). Mindemellett arra is választ próbált adni, hogy a makedón uralkodó miért Rhóxanét, s miért nem III. Dareios lányainak egyikét választotta feleségül.

² MUNDING MÁRTA: A nők helyzete a makedón társadalomban: Alexandros házassági politikája az irodalmi források tükrében. In: SZÉKELY MELINDA – DÁVID NÓRA (szerk.): „Nehéz is asszonyoknak újszerű dicséreteket szerezni” (*Laudatio Murdiae*). *Női szerepek az ó- és középkorban*. ACTA ANTIQUA et ARCHAEOLOGICA. Supplementum XV. Szeged (Hungaria) 2020, 51–69.

Curtius Rufus ugyanakkor a többi történetíró elbeszéléséhez képest jelentősen módosította forrása beszámolóját. Alexandros *oratio obliqua*ban elhangzó beszédében az uralkodó magát Achilleushoz, Rhóxanét pedig Briséishez hasonlítja. Felmerül tehát a kérdés, vajon Curtius Rufus invenciójának tekinthető-e a voltaképpeni *imitatio Achillei* motívumának beillesztése. Curtius Rufus beszámolója szerint Alexandros választását a makedónjai elítélték, s a házasságát az uralkodó morális hanyatlásának újabb jeleként értelmezték.

Diodóros, továbbá a *Metzi Epitomé* szerzője arról is beszámolt, hogy Alexandros arra buzdította a makedónokat (*philoí, amici*), hogy kövessék példáját. A forrásaink így a susai tömeges esküvőt (Kr. e. 324) megelőző, korai vegyes házasságokat dokumentálhatnak.

A *Quellenforschung* módszerét alkalmazó kutatás során a következő kérdésekre kerestem a választ: mi indokolhatta Alexandros döntését (szerelem, politika, esetleg mindkettő); valóban követték-e a makedónok uralkodójuk tettét; Alexandros házasságával kapcsolatos makedón ellenérzést realitásnak vagy fikciónak kell-e tekintenünk, s végül, ki és miért illeszthette a történetbe az Alexandros és Achilleus közötti azonosságot, párhuzamot.

3. ALEXANDROS ÉS A KARIAI URALKODÓNŐ, ADA TALÁLKOZÁSA AZ ALEXANDROS-TÖRTÉNETÍRŐK LEÍRÁSAIBAN

először előadás (XIV. Magyar Ókortudományi Konferencia [Pécs] 2022. május 19–21)

Diodóros, Strabón, Arrhianos és Plutarchos is beszámolt arról, hogy Alexandros Kr. e. 334-ben találkozott Hekatomnos lányával, a férje halála után Karián egyedül uralkodó, Adával, akit testvére, Pixodaros Kr. e. 340/339 táján elűzött trónjáról. Némelyik történetíró e találkozást a kariai uralkodóházról szóló *excursus* elemeként közli (Str. 14.2.17 [C656–657]), míg mások a Halikarnassos ostromáról szóló beszámolójukba szövik bele azt (Diod. 17.24.2; Arr. *An.* 1.23.7–8). A források kevés adatot nyújtanak a találkozás részleteiről, annyit azonban mégis elárulnak, hogy Ada arra kérte Alexandrost, hogy ültesse vissza trónjára. Kérését Alexandros teljesítette, így Ada segítségével megnyerte magának az elpártolt városokat. Egyes források arról is beszámolnak, hogy Alexandros – innentől kezdve – Adát anyjának tekintette (Arr. *An.* 1.23.8; Plut. *Alex.* 22.7). E források beszámolóitól némileg eltér Plutarchos leírása, aki több szöveghelyen (Plut. *Alex.* 22.7–10; *Mor.* 127B; 180A; 1099C) – kevés változtatással – említett, anekdotikus történet formájában arról számol be, hogyan és miért utasította vissza Alexandros Ada ajándékait, aki azzal próbálta szeretetét kifejezni fogadott fiának, hogy nap mint nap finom ételeket és szakácsokat küldött neki.

A mainstream *Alexandros-történetírók* közül tehát csak Iustinus és Curtius Rufus nem szól semmit Alexandros és Ada találkozásáról. Iustinus esetében ez írói döntésének következménye lehet, hiszen tudjuk, hogy forrása Pompeius Trogus egy digresszió formájában említést tett Karia eredetéről és uralkodóiról, s így talán magáról Adáról is munkájának 11. könyvében (*prologus libri XI*). Curtius Rufus esetében némileg más a helyzet, hiszen nem maradt fenn művének az a része, amelyben Kariáról és Adáról említést tehetett volna.

Az Alexandros-kutatók az adopcio miatt Adát a később Alexandros által ugyancsak anyaként szólított Sisygambisszal, III. Dareios édesanyjával állították párhuzamba, és arra a kérdésre keresték a választ, hogy Sisygambis miért maradhatott végig meghatározó szereplője az Alexandros történeteknek (és tulajdonképpen miért volt annyira fontos személye magának Alexandrosnak is), és miért van az, hogy Adáról csupán egyetlen epizódban hallunk, későbbi sorsát illetően pedig semmit sem tudunk. Az előadás épített e kutatások eredményeire, mégis

elsősorban a forráshasználat és az írói szándék kérdését tekintette át, hogy választ adjon arra a kérdésre, szerepelhetett-e Ada egyáltalán Curtius Rufus munkájában.

majd (rész)tanulmány

A forráshasználat újragondolása: Ada és Alexandros találkozása az *Alexandros-történetíróknál*³

A kutatók számos szempontból foglalkoztak az Ada és Alexandros találkozását bemutató történettel; fő kérdésük az volt, hogy mely úgynevezett *első generációs szerzők* információira vezethetők vissza ezek a leírások annak ellenére, hogy egyetlen történetíró sem nevezte meg beszámolójában azt a forrást vagy azokat a forrásokat, akiket felhasznált.

Tanulmányomban ehhez a témához szóltam hozzá, így górcső alá vettem az eddigi kutatói elméleteket, hogy igazoljam az Alexandros-kutatásban a *Quellenforschung* módszerének szükségességét, ugyanakkor felhívjam a figyelmet e módszer alkalmazásának határaitra.

4. A MENYASSZONY ARCÁNAK LELEPLEZÉSE. NAGY SÁNDOR ÉS RHÓXANÉ ESKÜVŐJE AZ ÓKORI TÖRTÉNETI FORRÁSOKBAN ÉS AZ IKONOGRÁFIÁBAN

először előadás *Az arc misztériuma – másság & reprezentáció, PPKE BTK Francia Kapcsolat kutatócsoportja, Brazília város Egyetem Művészeti Intézete és a RETINA.International (Paris 8) kutatócsoport közös szervezésében megvalósuló konferencián, majd tanulmány⁴*

Lukianos egy részletes *ekphrasis*-ban (Luc. *Hdt. sive Aet.* 5–6; *Im.* 7) számol be a Kr. e. 4. század végén alkotó görög művész, Aetiön vitatott datálású, *Alexandros és Rhóxané esküvőjét* ábrázoló festményéről. Lukianos mimetikus leírásában megjelöli a festmény témáját, mely szerint a kép a makedón uralkodó szerelem és háború közötti vívódását ábrázolja. A nászéjszaka előkészületeit bemutató leírás részletekbe menően ábrázolja a díszített hálóteremben (θάλαμος) az Alexandros és Rhóxané közötti *anakalyptéria* gesztusát. Az ábrázolásban a szemérmes Rhóxané nászágyon ül, miközben Erósok segédkeznek a vele szemközt álló Alexandros lefegyverzésében, Rhóxané ruháinak leoldásában, az arcát eltakaró fátyol (καλύπτρα) fellebbentésében. A romantikus képi ábrázolás tehát azt a pillanatot ragadta meg, amikor Alexandros először pillantja meg Rhóxané arcát.

A tanulmány az irodalmi forrásokból megismerhető adatok ismertetését követően, a Lukianos beszámolójából rekonstruálható Aetiön festmény részleteinek bemutatására, szimbolikus üzenetének felfedésére törekszik. Elsősorban mégis azt vizsgálja, hogy a képet ábrázoló prózai leírás terminológiája mennyiben feleltethető meg a makedón, görög házassági szokásokkal (az

³ MUNDING MÁRTA: A forráshasználat újragondolása: Ada és Alexandros találkozása az *Alexandros-történetíróknál*. In: KASZA PÉTER – MÁTÉ ÁGNES (szerk.): *Antikvitás & Reneszánsz (Ünnepi Különszám)*. Szeged, 2022, 27–42. Megjelenés várható ideje: 2022. október folyamán (szerkesztői igazolás csatolva).

⁴ MUNDING MÁRTA: A menyasszony arcának leleplezése. Nagy Sándor és Rhóxané esküvője az ókori történeti forrásokban és az ikonográfiában. In: PATAKI ELVIRA – RADVÁNSZKY ANIKÓ (szerk.): *Az arc misztériuma: másság és reprezentáció*. Budapest, Kijarat Kiadó. A megjelenés várható ideje: 2023. első fele (szerkesztői igazolás csatolva).

arc felfedésével, vagyis az *anakalyptéria* gesztusával), vagy a perzsa hagyományokkal; továbbá a házasság, valamint az *anakalyptéria* görög művészetben való ábrázolási hagyományával.

A tanulmány vizsgálatával egy nemzetközi vitához szól hozzá a kép értelmezésével és szereplőivel kapcsolatban, éppen ezért terveim között szerepel e tanulmány angol nyelvre fordítása.

5. ALEXANDROS VETÉLKEDÉSE SEMIRAMISSZAL AZ ALEXANDROS-TÖRTÉNETÍRÓK BESZÁMOLÓIBAN

előadás a *The Concept of Mimesis in Interdisciplinary Perspective* című konferencián (Bódog Somló kör [Budapest] 2019. április 1.

A főbb Alexandros-történetírók mindegyike beszámol olyan történetekről, melyekben Alexandros követi (*imitatio*) a korábbi mitológiai hősök (Héraklés, Achilleus) vagy istenek (elsősorban Dionysos) cselekedeteit, s vetélkedik (*aemulatio*) is azokkal. Ezeket a vetélkedéseket – a források beszámolóit alapján – általában Alexandros vágya (*pothos, cupido*) indítja el.

Mára igazolást nyert, hogy az Alexandros *imitatio*ját, *aemulatio*ját megörökítő történetek jó része valóban Alexandros-korára datálható, s így vélhetően az uralkodó sugalmazására alakultak ki politikai célok mentén. Vannak azonban olyan történetek is, melyek biztosan Alexandros halála után jöttek létre, s így irodalmi koholmánynak tekinthetők.

Egyes források beszámolóiban Alexandros azon túl, hogy a görög hősök és istenek követője, egyenesen Semiramis csodálójaként, követőjeként, nagyszerű tettek végrehajtására ösztönző vetélytársaként szerepel.

Az Alexandros Semiramis-imitációját és *aemulatio*ját vizsgáló előadás így a következő kérdésekre válaszolt: (1) milyen az Alexandros Semiramisszal való vetélkedését megörökítő források egymáshoz való viszonya (*Quellenforschung*); (2) mi lehetett a szerzők célja és szándéka a Semiramis-motívum beillesztésével, s végül, (3) hogyan illeszkedik Alexandros Semiramis-*aemulatio*ja az antik héros-imitációk és *aemulatio*ók tárgykörébe.

6. EGY KÓDEX SAJÁTOS ÉLETÚTJA: A METZI EPITOMÉ SZÖVEGKIADÁSÁNAK FONTOSSÁGA AZ ALEXANDROS KUTATÁSBAN

először **előadás** (II. Scriptorium-konferencia [Pannonhalma] 2018. május 7–8), majd **tanulmány**⁵

Az úgynevezett *Metzi Epitomé*, vagy másként az *Epitoma rerum gestarum Alexandri Magni III.* Dareios halálától az Indus folyón való leereszkedésig mutatja be Alexandros hadjáratának eseményeit meglehetősen tömör és sok esetben töredékes formában. Ez a történeti munka több más Alexandrosról szóló írással, vagyis az *Epistula ad Aristotelem* és a *Liber de morte testamentoque Alexandri Magni* című munkákkal együtt vélhetően a 10. század – Pfister véleménye szerint a 11. vagy a 12. század – során összeállított, úgynevezett *500-as Metzi kódex*

⁵ MUNDING MÁRTA: Egy kódex sajátos életútja: a *Metzi Epitomé* szövegkiadásának fontossága az Alexandros kutatásban. In: BOROS ISTVÁN (szerk.): *Fideliter servanda. II. Scriptorium konferencia. Pannonhalma, 2018. május 7–8.* Budapest, Szent István Társulat, 2020, 197–225.

(*Codex Mettensis 500*) részét képezte. Az 1944-es bombázások során azonban az eredeti kódex megsemmisült. Az *epitomé* szövege ugyanakkor két 19. századi (Didericus Volkmann, Nuremberg, 1886; Otto Wagner, Strasburg, 1900) szövegkiadásnak köszönhetően mégis fennmaradt. E két kiadást használta fel P. H. Thomas az *epitomé* kritikai kiadásának elkészítéséhez (Leipzig, 1960).

A meglehetősen kései, valamikor a 4. vagy az 5. század folyamán összeállított *epitomé* készítőjéről, műfajáról, a „rövidítés” alapjául szolgáló eredeti munka szerzőjéről, nyelvéről semmit sem tudunk. Azt azonban biztosan állítjuk, hogy a ránk maradt szöveg hasonlóságot mutat az úgynevezett népszerű-, azaz a *vulgata-hagyomány* szerzőinek beszámolóival. A kutatás a már említett bizonytalanságok, illetve a *vulgata-hagyomány* elbeszéléseivel való hasonlóság miatt sokáig megkérdőjelezte az *epitomé* forrásértékét.

A tanulmány a ránk maradt szövegkiadások egymáshoz való viszonyának ismertetését követően arra a kérdésre válaszolt, mi lehetett a kivonatoló munkamódszere, illetve mennyiben értékelhető a *Metzi Epitomé* megbízható forrásként Alexandros életpályájának és politikájának pontosabb megértéséhez.

A pontosabb eredmények érdekében az *Epitoma rerum gestarum Alexandri Magni*, illetve a *Liber de morte* szövegét is magyarra fordítottam. Elizabeth Baynham 2000-ben bejelentette ugyan az *Epitoma* szövegéhez kapcsolódó hivatalos angol nyelvű fordítás elkészítését, illetve a kommentár megírását, ez azonban mind a mai napig nem készült el annak ellenére, hogy egyre több kutató ismeri el e szöveg forrásértékét. Jelen pillanatban tehát e szöveg megfelelő kommentár nélküli francia fordítása elérhető csak. Tanulmányomat angol nyelvre fordítottam, lektorálása jelenleg is zajlik, a lektorálás befejeztével az írás mielőbbi elhelyezését tervezem.

7. KÖNYVISMERTETŐ ÉS RECENZIO KÉSZÍTÉSE a következő kötetről:

Nagy Sándor uralkodása. Diodóros *Történeti könyvtárának* 17. könyve. Fordította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Illés Imre Áron. Szeged–Budapest, Martin Opitz Kiadó. É. n.⁶

8. A VALLÁS SZEREPE ALEXANDROS POLITIKÁJÁBAN: A DEIFIKÁCIÓ KÉRDÉSE

először előadás (A vallás szerepe a politika alakításában (Budapest) 2018. február 20), majd tanulmány⁷

Általános vélekedés, hogy a római császárkultusz kialakulására is hatást gyakorló, valójában a hellénisztikus utódállamokban kiépülő uralkodókultusz megjelenése Alexandros tevékenységének egyenes ági következménye. A makedón uralkodó istenségének kérdése, vagy még inkább az istenítést szorgalmazó cselekedeteinek témája már az antikvitástól kezdve élénken foglalkoztatta az antik szerzőket éppen úgy, ahogy a mostani kutatókat is. Szinte

⁶ MUNDING MÁRTA: Nagy Sándor uralkodása. Diodóros *Történeti könyvtárának* 17. könyve. Fordította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Illés Imre Áron. Budapest–Szeged, Martin Opitz Kiadó. É. n. (könyvismertető és recenzió). *Ant. Tan.* 2023 nyári fasciculus – közlésre elfogadva.

⁷ MUNDING MÁRTA: A vallás szerepe Alexandros politikájában: a deifikáció kérdése. In: MUNDING MÁRTA – ZACHAR PÉTER KRISZTIÁN (szerk.): *A vallás szerepe a politika alakításában egykor és ma*. Piliscsaba–Budapest, Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 35–61.

minden Alexandrosszal foglalkozó fontosabb történetírónál valamilyen formában megjelenik az uralkodó kapcsolata az égi, isteni szférával. Ennél azonban többről van szó, hiszen a fennmaradt források számos esetben azt sugallják, hogy Alexandrost az ázsiai hadjárat előrehaladtával egyre inkább foglalkoztathatta saját maga istenítésének, isteni kultuszának elismertetése és bevezetése. A kutatás – a források adataiból kiindulva – három főbb eseményt emel ki, amelyről úgy véli, hogy mérföldkő lehetett Alexandros istenítésének, *deifikációjának* folyamatában:

1. Alexandros látogatása a Sīwa-oázisban
2. Alexandros kísérlete a *proskynésis* bevezetésére
3. Alexandros a görög *polis*októl istennek járó kultuszt követel

Tanulmányomban ugyancsak e három téma vizsgálatán keresztül ismertettem az újabb szakirodalom eredményeit, ha szükséges, kritikát fűzve azokhoz, hogy végül a már említett deifikáció bevezetésének a forrásokból kihámozható (vélt vagy valós) stációit áttekintve választ adjak arra a kérdésre, mely forrásokat tekintem hitelesnek, melyeket nem, miért lenne fontos lefejtetni a fennmaradt források adatairól az írói szándék miatti módosításokat, illetve azt is vizsgáltam kinek állhatott érdekében Alexandros istenítésének szorgalmazása.

9. ARRHIANOS TÖRTÉNETI MUNKÁJÁNAK FORDÍTÁSA

A vállalásaimnak megfelelően elkezdtem Arrhianos *Anabasis Alexandrou* című történeti munkájának fordítását, hiszen a sokáig legmegbízhatóbbnak ítélt történetíró munkája még mindig csupán szemelvények formájában érhető el magyar nyelven. Előzetes terveim szerint csupán a fordítást és az előtanulmányt (Arrhianos élete, munkái, írói szándéka, forráshasználata, szerkesztési elvei, az *Anabasis* helye az Alexandrosszal foglalkozó történeti munkák körében) készítettem volna el. A munka közben azonban eredeti tervem megváltozott, így a fordítás mellett a szöveghez tartozó bőségebb (történeti és irodalmi szempontú) kommentár készítésének is nekiálltam, hiszen úgy ítélt meg, hogy magyarázatok nélkül nehezen lenne érthető Arrhianos szándéka a munka megírásával, s ugyancsak nehézkes lenne elhelyezni leírását a párhuzamos hagyományban. Mindez azt jelenti, hogy a munka elkészítéséhez több időre van szükségem. Bízom benne, hogy a kommentár anyagának véglegesítésében és áttekintésében (szortírozásában) segítségemre lesz majd egy ókortörténész.

III. Nyelvtudás fejlesztése:

1. A posztdoktori ösztöndíj időtartama alatt **államilag elismert középfokú „C” típusú nyelvvizsgát** tettem **spanyol nyelvből**. Bizonyítvány száma: 2180486; Vizsga időpontja: 2021. április 20.
2. A posztdoktori ösztöndíj időtartama alatt **biblia héber nyelvet** tanultam. Nyelvtudásom fejlesztése céljából szövegolvasás kurzusokra iratkoztam be az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetemre (ORZSE).

Dr. Balázs Gábor (egyetemi docens, általános rektorhelyettes) Tóra I. szövegolvasás kurzusát „jeles” (5) eredménnyel teljesítettem.

Jelenleg Kiss András középkori héber szövegolvasás kurzusát hallgatom, amelynek keretében Emmanuel Bonfils 14. századi provençe-i rabbi, orvos, matematikus és csillagász által 1350 körül elsősorban Nápolyi Leó *Historia de proeliis* című latin szövegéből héberre átültetett, *A makedóniai Alexandros története* című regényét olvassuk, különös figyelmet fordítva a szöveg nyelvi és irodalmi „judaizálására”.

IV. Egyéb tudományos tevékenységek:

1. Szekcióelnökség

Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete és a Nemzeti Közszerológati Egyetem közös szervezésében *A vallás szerepe a politika alakításában IV. – Szélsőségek és szélsőségesek*, című konferencián. 2022. május 17. (Budapest, NKE Orczy Úti Kollégium nagyterme)

2. Doktori folyamatban való részvétel

bizottsági tag: Mércz András szigorlatán (PPKE BTK). Időpont: 2021. szeptember 22.

bizottsági tag: Mércz András munkahelyi vitáján (PPKE BTK). Időpont: 2022. június 30.

bizottsági titkár: Mércz András angol nyelvű nyilvános védésén (PPKE BTK). Időpont: 2022. szeptember 8.

Doktori disszertáció címe: *The Syriac Correspondence of Moses of Mardin*

3. Szerkesztések

MUNDING MÁRTA – SZOVÁK KORNÉL – TAKÁCS LÁSZLÓ (szerk.): *Techné. A szakképzés módszerei az ókorban és a középkorban*, Piliscsaba: Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, 2018.

MUNDING MÁRTA – ZACHAR PÉTER KRISZTIÁN (szerk.): *A vallás szerepe a politika alakításában egykor és ma*. (Politikaelméleti Tanulmányok I.) Piliscsaba–Budapest: Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, Dialóg Campus Kiadó, 2019.

MUNDING MÁRTA – ZACHAR PÉTER KRISZTIÁN (szerk.): *Nemzet, állam, törzs, umma. A közösségszerveződés eltérő formái Európában és Európán kívül*. (Politikaelméleti Tanulmányok II.) Piliscsaba–Budapest: Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, Dialóg Campus Kiadó, 2022.

4. Konferenciaszervezések

Workshop – társszervező

Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem közös szervezésében *Techné: A szakképzés módszerei az ókorban és a középkorban* tudományos workshop és kötetbemutató, 2018. október 12. (Budapest, Párbeszéd Háza)

Konferencia – társszervező

Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete és a Nemzeti Közszerológati Egyetem közös szervezésében *A vallás szerepe a politika alakításában II. – Nemzet, állam, törzs, umma. A közösségszerveződés eltérő formái Európában és Európán kívül* címmel, 2019. június 12. (Budapest, NKE)

Konferencia – társszervező

Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete és a Nemzeti Közszerológati Egyetem közös szervezésében *A vallás szerepe a politika alakításában III. – Alkotmány és törvény, állam és vallás* címmel, 2021. május 26. (online konferencia)

Konferencia – társszervező

Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete és a Nemzeti Közszerológati Egyetem közös szervezésében *A vallás szerepe a politika alakításában IV. – Szélsőségek és szélsőségesek*, 2022. május 17. (Budapest, NKE Orczy Úti Kollégium nagyterme)

5. A posztdoktori témájához szervesen nem kapcsolódó kutatások, előadások:

a) felkérés előadásra

Szilády 100 emlékkonferencia. Kiskunhalas, 2022. március 19.

Előadás címe: *Ex fonte dulcius*: Szilády Áron és a nyelvek.

b) felkérés előadásra

Szilády Áron emlékezete. Kiskunhalas, Thorma János Múzeum, 2022. június 10.

Előadás címe: *Megérezni a nyelv ritmusát...* Szilády Áron nyelvtanulási módszerei, eszközei.

A posztdoktori ösztöndíj időtartama alatt megkezdett kutatásaim eredményének közzététele során továbbra is fel szeretném tüntetni az NKFIH azonosítót tekintettel arra, hogy e munkák nagy részét az ösztöndíj időtartama alatt kezdtem el és/vagy folytattam. A következő tanulmányok, kötetek esetében tartom tehát indokoltnak – a leadás tervezett időrendje szerint listázva - a projektszám további feltüntetését:

tanulmányok:

1. Alexandros vetélkedése Semiramisszal az Alexandros-történetírók beszámolóiban (kért tanulmány egy szegedi tanulmánykötetben: ACTA ANTIQUE et ARCHAEOLOGICA)
2. Egy kódex sajátos életútja: a *Metzi Epitomé* szövegkiadásának fontossága az Alexandros kutatásban (angol nyelven)
3. Nagy Sándor és Rhóxané esküvője a Lukianos beszámolójából ismert Aetiön ábrázoláson. Az *anakalyptéria* aktusa (angol nyelven)
4. A *Metzi Epitomé* fordítása és kommentárja

kötet:

5. Arrhianos *Anabasis*ának fordítása és kommentárja